

Ян Чыквін

Беласток

Ранняя творчасць Наталлі Арсенневай

Наталля Арсеннева займае асаблівае месца ў гісторыі беларускай літаратуры – з прычыны, па-першае, свайго неардынарнага паходжання, сваёй генеалогіі, па-другое, з прычыны выдатнай паэтычнай вартасці яе паэзіі, прадстаўленай у сваёй амаль, можна сказаць, завершанай паўнаце выданнем “Між берагамі” (1979), якое схіляла да выказвання напрыканцы 1980-х–пачатку 1990-х гадоў агульнага, сінтэтычна-апрыёрнага погляду на яе творчасць як з’яву цэласную, стылістычна і вобразна маналітную. Прадстаўленыя ў дагэтуляшніх артыкулах, нарысах і іншых працах (напрыклад, Ан. Адамовіч, 1979; Б. Сачанка, 1988; М. Мішчанчук, 1993, 1996, А. Макмілін, 2002) асноўныя этапы творчага шляху паэтэсы, на думку даследчыкаў, адназначна сведчаць пра выключна інтэнсіўны, як бы маментальны “выбух” паэтычнага таленту, паэтыка якога склалася ўжо на самым пачатку ў сваёй завершанай паўнаце і далей не падлягала, па сутнасці, ніякім істотным эвалюцыйным зменам, цягам часу толькі генерыруючы існуючыя ў зачатку свае асноўныя, стрыжнявыя ды пабочныя тэмы і матывы.

З адлеглай перспектывы, аднак, выразна відаць, што ўваходжанне Н. Арсенневай на авансцэну беларускай літаратуры адбылося двойчы: першы раз – у 1920-х гадах (па прамой нарастаючай ад дэбюту ў 1921 да выхаду ў свет у 1927 зборніка “Пад сінім небам”)¹, а другі раз –

---

¹ Н. Арсеннева, *Пад сінім небам. Вершы (1921–1925 г.)*, Вільня 1927, “Віленскае выдавецтва Б. Клецкіна. Факсімільнае выданне, Мінск 1992. Далей пры спасылцы на гэта выданне – Псн і ў дужках старонка.

на пачатку 1980-х, калі з'яўляецца “новая”, “нязнаная” Н. Арсеннева разам з выхадам далёка ад Беларусі яе кнігі “Між берагамі. Выбар паэзіі” (1979)², падрыхтаванай, як бачыцца па ўсім, да юбілейнага 75-годдзя з дня яе нараджэння. І за першым і другім разам Н. Арсенневу суправаджалі слаўныя людзі свайго часу, вопытныя, аўтарытэтныя спецыялісты – пісьменнікі ды літаратуразнаўцы.

Беларусь, атрымаўшы ў 1918 годзе дзяржаўнае існаванне, мела пільную патрэбу найперш у духоўна-культурным адраджэнні, пад’ёме нацыянальнай самасвядомасці. І на той час было вядома, што яе пашырэнне адбывалася, магло адбывацца перш-наперш пры дапамозе літаратурных тэкстаў. Аднак “чыста” беларускіх і свядомых сваіх песняроў было тады рашуча замала для штодзённага руплівага вырашэння тых бягучых задач, якія стаялі не толькі зблізу, але і ў далейшай перспектыве перад маладой Беларуссю. Дзеля рэалізацыі гэтых узнёслых мэтаў развівалася беларускае школьніцтва, падрыхтоўваліся маладыя кадры інтэлігенцыі.

Больш чым праўдападобна, што такія выдатныя настаўнікі Віленскай беларускай гімназіі, як Максім Гарэцкі, Антон Луцкевіч, Браніслаў Тарашкевіч, добра ведалі, што сярод іхніх падапечных вучыцца і Наталля Арсеннева, не шараговае беларускае дзіця-дзяўчо, а парастак лермантаўска-сталыпінскага родаў, чыстакроўная расіянка, якая, аднак жа, у атмасферы беларускага нацыянальнага ўздыху, у школе (“кузьні беларускіх дзеячоў”, “кузьні духу”) так захапілася “беларускаю справай”, беларускай моваю, што сама пачала мысліць і пісаць па-беларуску. Пра гэта яны ўжо ведалі. І вось чаму, відаць, першым вершам Н. Арсенневай надаецца такая асаблівая ўвага. Каб падтрымаць у тых беларускіх памкненнях семнаццацігадовую, яшчэ ж несфармаваную цалкам юначую творчую душу – вось чаму М. Гарэцкі неадкладна наладжвае літаратурны вечар у гімназіі і, публічна прачытаўшы з рукапісу вучаніцы два-тры яе першыя вершы, абвясчае прысутным, што на паэтычным небасхіле ўзвышла новая зорка, якая ўжо сёння ці не перавышае Канстанцыю Буйло свайм талентам³. Гэтым самым М. Гарэцкі-настаўнік даваў ёй неацэнны штуршок

² *Між берагамі. Выбар паэзіі Натальі Арсенневай. 1920–1979*, Беларускі інстытут навукі й мастацтва, New York–Toronto 1979. Далей пры спасылцы на гэта выданне – Мб і ў дужках старонка.

³ Цыт. за: Лідзія Савік, *Пакліканыя. Літаратура беларускага замежжжа*, Мінск 2001, с. 44. А са слоў самой паэткі: *Увечары на вучнёўскай вечарыне (...) на сцэну выйшаў Гарэцкі і, звяртаючыся да сабраных, абвесціў усёй залі, што з’явілася новая Канстанцыя Буйла* (гл.: Антон Адамовіч, *Да гісторыі беларускае літаратуры*, Менск 2005, с. 1160).

да далейшай працы, а як пісьменнік ён благаслаўляў Н. Арсенневу на паэтычны шлях. Ад гэтага часу М. Гарэцкі будзе пільна сачыць за яе поспехамі, рэкамендаваць многія вершы да друку, у значнай ступені праграмуючы кірунак развіцця паэтэсы.

Нічога дзіўнага, што першы верш Н. Арсенневай з'яўляецца ў газеце “Наша думка” (8 верасня 1921 года), якая выходзіць у Вільні пад рэдакцыяй менавіта таго ж М. Гарэцкага. З поўным перакананнем можна сцвердзіць, што “з падачы” М. Гарэцкага і чарговыя вершы Н. Арсенневай друкуюцца і перадрукоўваюцца ў розных заходнебеларускіх, а крыху пазней і ў савецка-беларускіх газетах, часопісах, зборніках ды іншых выданнях, у тым ліку ў выпуску 3-га тома “Беларусы” (Петраград, 1922) Яўхіма Карскага з зазначэннем пра Н. Арсенневу: *Навейшая пісьменніца. Паводле водгуку М. Гарэцкага, вельмі таленавітая*⁴; і ў хрэстаматыі (1923) з новай беларускай літаратуры пад назваю “Выпісы з беларускай літаратуры”; і ў календары на 1924 год. Мала таго, з 1924 года ў заходнебеларускім друку з'яўляліся нараканні на тое, што вершы Н. Арсенневай не выданы яшчэ асобнай кніжкай. У “Студэнцкай думцы” за 1924 год у адным з артыкулаў гаварылася пра “беларускіх класікаў” – і да іх залічалася ўжо і Н. Арсеннева.

Узнікае законнае пытанне – а хто ж так клапаціўся-рэкламаваў яе вершы, вельмі адметныя, аднак далёка на той час нетрадыцыйныя па тэматыцы і танальнасці, хто ж так тактоўна апеляваў і паслядоўна “вёў” Н. Арсенневу па творчаму шляху яе паэтычнага станаўлення, хто ўсё ж такі дапамагаў замацавацца ёй у беларускім літаратурным працэсе, займець свой апазнавальны знак як “паэтэсы восені”, багатай пары года?

У 1920-я гады, пасля рэвалюцыйных зменаў, у паэзіі Заходняй Беларусі “новая” школа рашуча аспрэчвала “старую” – пралетарскі “маладняк” паўсюдна займаў культуровую прастору і адусюль выжываў прадаўжальнікаў “нашаніўскай” арыентацыі, вершаванай бурапенай беспардонна глушыў прысутнае ў беларускай літаратуры тое жывое рэха, якое гучала ад “эстэцкай” паэзіі Максіма Багдановіча. Ад дэбюту Н. Арсенневай мінула ўсяго толькі тры-чатыры гады пасля смерці паэта. Адыход М. Багдановіча для многіх здарыўся ледзь як не пазаўчора. У Першай Віленскай беларускай гімназіі пару асоб яго ведалі асабіста, творы яго чыталіся, яны былі прысутныя ў дыдактычна-выхаваўчым працэсе. І што найважнейшае – гарачымі прыхільнікамі таленту М. Багдановіча былі выдатныя настаўнікі гэтай школы.

⁴ Цыт. за: Антон Адамовіч, *Да гісторыі беларускае літаратуры*, с. 1161.

У пазнейшых успамінах сама Н. Арсеннева напіша аб найбольшых уплывах на яе творчае станаўленне так:

Максім Гарэцкі (...) ён хросны бацька мой на паэтычнай ніве. Хто ведае, ці сталася б я наагул паэткай Наталляй Арсенневай, каб не ягонья ўважлівыя, крытычныя, але й святыя для мяне дачынненні, да майго таленту, які толькі што прабіваўся як парастак з-пад зямлі, каб не ягонья добрыя рады, ягонья назіранні за маім ростам. (...) А Антон Луцкевіч, наш выкладчык гісторыі, а пасля й беларускай літаратуры? У ім проста вычувалася глыбокая пашана й каханне нашае мінуласці, піэтызм да кожнага слова нашых старых хронікаў, кніг. А якія цікавыя рэчы расказваў ён пра Максіма Багдановіча, з якім быў у вельмі блізкіх дачыненнях! Ён, Луцкевіч, якраз і навучыў мяне любіць і разумець Багдановіча, імкнуць па ягоньх слядах, кахаць тое, што ён кахаў...⁵.

Няма сумнення, што на першых творчых прыступках на дарозе ў вялікую паэзію менавіта і М. Гарэцкі, і А. Луцкевіч падтрымлівалі, “вялі” Арсенневу, бо ўжо ў ранніх яе вершах бачылі, прадугадвалі ў маладой расіянцы, якая загарэлася “беларускаю справаю”, патэнцыяльна вялікага паэта, які можа прадоўжыць пачатую М. Багдановічам, аднак нечакана-драматычна перапыненую ў беларускай паэзіі, эстэтычную лінію, тую лінію, той напрамак, які выразна адрозніваўся ад усіх астатніх, у тым ліку і Купалаўскага, і быў той паэзіі неабходны дзеля паўнаты ахопу мастацкім словам усяго гарызонту беларускай духоўнай культуры.

Успамінаючы няраз свае школьныя гады ў Віленскай гімназіі, Н. Арсеннева яшчэ і так расказвае пра М. Гарэцкага-педагога і адначасова ж яе літаратурнага кансультанта, які выказваўся пра вершы сваёй вучаніцы, вядома, зыходзячы з пэўнага узору, нейкага высокага ідэалу – сапраўды ці не з Багдановічавага патрабавання пільнай працы над мастацкім уфармаваннем кожнага твора:

Максім Гарэцкі, – гаворыць яна, – быў вельмі суровым, маламоўным настаўнікам і крытыкам. Ён блізу ніколі не правіў слабейшых месцаў маіх вершаў, бо здараліся ж і такія, а проста аддаваў іх мне, зацеміўшы: «гэтак па-беларуску не гаворыцца» або «гэтае месца раджу перапрацаваць» ці штось іншае. Неўзабаве я навучылася разумець яго не толькі з паўслова, але гледзячы на ягонья шырокія, цёмныя бровы, якія то насупліваліся, то ўзнямаліся ўгару, залежна ад уражання. Рух гэтых броваў, нячастая ўсмяшка на вузкіх вуснах, – былі тым стымулам, што вёў мяне наперад, прымушаў упарта працаваць над сабою, над моваю...⁶.

⁵ Цыт. за: Лідзія Савік, *Памяіканья*, с. 43.

⁶ Цыт. за: Леанід Пранчак, *Беларуская Амерыка*, Мінск 1994, с. 337.

У 1922 годзе Н. Арсеннева выходзіць замуж і выязджае з мужам у Польшчу. А годам пазней, у 1923, пакідае Вільню і выпраўляецца ў Мінск і М. Гарэцкі. Такім чынам, непасрэдныя кантакты між імі цалкам сарваліся, аднак М. Гарэцкі і з адлегласці, пакуль мог, сачыў за далейшым росквітам творчасці тае расіянки, пра якую ён яшчэ ў 1921 годзе пісаў у лісце Я. Карскаму: *Маем толькі адну прыемнасць, тую, што на старонках газет, якія тут выходзілі, азначылася новая, пэўная і спадзейная талань маладой паэтэсы Наталлі Арсенневай*⁷. А ў 1928 годзе, гэта калі ўжо з'явіўся ў 1927 першы паэтычны зборнік Н. Арсенневай, у двух вялікіх артыкулах-нарысах пра беларускую літаратуру ў аспекце гістарычнага аналізу М. Гарэцкі звярнуў увагу і на творчасць Н. Арсенневай. У публікацыі на рускай мове ў часопісе “Октябрь” № 4 М. Гарэцкі коратка, але ж вельмі важна, пісаў: *В Западной Белоруссии первое место в белорусской поэзии занимает теперь Наталья Арсеннева (сборник стихов за 1921–1927 гг. “Под синим небом”)*⁸. А ў № 4 часопіса “Маладняк” М. Гарэцкі даваў больш разгорнутую характарыстыку творчасці Н. Арсенневай, але ўжо з нейкай, відаць, “дыпламатычнай хітрасцю”, аддаючы ці не абавязковую ідэалагічную даніну ненаеднай эпосе (не выпадкова ж артыкул быў апублікаваны з заўвагай ад рэдакцыі: *Рэдакцыя не згаджаецца з дадзенай аўтарам ацэнкай некаторых пісьменнікаў*). Вось што паралельна да папярэдняга, рускамоўнага выказвання, дадаваў М. Гарэцкі па-беларуску:

За гэты час (пасля міру ў Рызе, 1921 г., і да 1928 – *Я. Ч.*) у беларусаў пад Польшчаю з’явілася шмат маладых паэтаў, пісьменнікаў, публіцыстаў, але з выдатных іменняў можна тым часам назваць хіба толькі адно – гэта імя Наталлі Аляксееўны Арсенневай – расіянке па нацыянальнасці, а беларускі толькі па жыхарству і культуры. (...) У 1927 г. у Вільні выйшаў першы зборнік яе вершаў «Пад сінім небам», у якім змешчаны вершы за 1921–1927 гг. Галоўныя матывы ў паэзіі Арсенневай – паэтычны сум маладой дзяўчыны, першыя ціхія праявы кахання, жаданне прымірыць паэтычныя летуценні з штодзённым жыццём, глыбокае адчуванне хараства прыроды і звязанне з таемным жыццём прыроды сваіх індывідуальных перажыванняў, нарэшце – любоў да роднага краю, захапленне хараством народнай творчасці. Форма вершаў Арсенневай, у галіне тэхнікі вершаскладання, не вызначаецца якой-небудзь асаблівай бліскучасцю, але яны захопліваюць шчырасцю пачуцця, далікатнасцю тону і нейкаю асабліваю пясчотнасцю вобразаў і слоў; яе вершы ў параўнанні з беларускай

⁷ Максім Гарэцкі, *Творы*, Мінск 1990, с. 398.

⁸ Тамсама, с. 336.

паэзіяй у БССР, безумоўна, маюць на сабе пячатку пэўнага паэтычнага прымітывізму, і гэта сведчыць аб адарванасці пясняркі ад дасягненняў нашай сучаснай паэзіі. Вельмі шкода⁹.

Апошні пасаж у гэтай характарыстыцы (ад слоў: *яе вершы ў параўнанні з беларускай паэзіяй*) пачынае, несумненна, нейкую новую контрдумку і ў параўнанні з папярэднімі ацэнкамі творчасці Н. Арсенневай – як бы не ад таго, віленскага М. Гарэцкага, але ад кагосьці іншага.

А на месцы, у Вільні, зборнік “Пад сінім небам” быў вельмі ўхвальна прыняты тагачаснай мясцовай элітай, прадстаўнікамі якой былі той жа Антон Луцкевіч, відны беларускі палітычны і грамадскі дзеяч, гісторык, публіцыст, літаратурны крытык, былы настаўнік паэтэсы, які выступіў у “Нашай праўдзе” (1927, 3 жніўня) з артыкулам “Пад сінім небам. Характарыстыка творчасці Наталлі Арсенневай”, ды не менш выбітны палітычны дзеяч, літаратурны крытык і філосаф Уладзімір Самойла, які вітаў паэтэсу пашыранай рэцэнзіяй-аглядам пад назваю “Верная дачка Сонца і Шчырай Зямелькі” (“Родныя гоні”, 1927, кн. 5, 6) – той У. Самойла, які пасадзейнічаў таму, што ў 1905 годзе Янка Купала змог выступіць упершыню ў друку ў газеце “Северо-Западный край” з беларускамоўным вершам “Мужык”.

Можна сказаць, што ў агульных унутраных сэнсах і А. Луцкевіч, і У. Самойла, кожны па-свойму, паўтаралі-развівалі ў сваіх артыкулах аб паэзіі Н. Арсенневай сказанае яшчэ ў 1919 годзе М. Гарэцкім пра М. Багдановіча (у кароткім напамінку, напісаным ім да другой гадавіны з дня смерці паэта): *Паэзія М. Багдановіча разнаобразная, але ўся яна – чыстае мастацтва; характар яго пераважна сумна-прыгожы. Творы яго далікатнай формы. Верш адлішаваны*¹⁰.

Дык вось, выхад зборніка “Пад сінім небам” Н. Арсенневай быў у Вільні ўспрыняты як значная падзея, як здзяйсненне доўгачаканай у асяроддзі мастацкай, літаратурна-эстэтычнай з’явы – і найперш таму, што паэтычная кніга беларускай расіянкі, як і чакалася, творча-наглядна прадаўжала пачатае М. Багдановічам. Як і ягоны “Вянок”, зборнік “Пад сінім небам” быў цэласнай кнігай, тэматычна і фармальна прадуманай, і таксама, як “Вянок”, кампазіцыйна складаўся з цыклаў вершаў, а ўнутры цыкла творы былі размешчаны па прынцыпу развіцця асноўнай тэмы, пазначанай назвай цыкла. Прычым і на-

⁹ Тамсама, с. 343.

¹⁰ Тамсама, с. 232.

звы цыклаў Н. Арсенневай у значнай ступені былі, калі не поўным адбіткам, то блізім, сугучным рэхам Багдановічавых “нізак вершаў”:

У М. Багдановіча:	У Н. Арсенневай:
“У зачарованым царстве”	“Зачарованы край
“Згукі Бацькаўшчыны”	“Родны край”
“Место”	“Абразкі”
“Думы” і “Вольныя думы”	“Жыццёвае”
“Малюнкi і спевы”	“Настроі і летуценні”

Гэтаксама як “Вянок” М. Багдановіча адкрываецца красамоўным эпіграфам з Афанасія Фета:

Этот листок, что иссох и свалился,
Золотом вечным горит в песнопеньи.

А. Фет

так і “Пад сінім небам” – значным эпіграфам з Ёгана В. Гётэ:

Ins hohe Meer werd' ich hinausgewiesen...

Goethe, “Faust”¹¹

І паэтычныя радкі А. Фета, і цытата з Ё. Гётэ ў адным і другім выпадку асвятляюць задуму аўтара. Яны, гэтыя эпіграфы, з’яўляюцца адмысловымі ключамі да глыбінных сэнсаў гэтых твораў М. Багдановіча і Н. Арсенневай, урэшце яны выразна сігналізуюць, што адна і другая кніга вершаў упісаны ў акрэсленую мысленную і літаратурную еўрапейскую традыцыю. І абодва эпіграфы, па сутнасці, адсылаюць чытача да вытокаў паэтыкі, да аднаго і таго ж ключавога кан-

¹¹ Наталія Арсеньнева, *Псн*, с. 5 (ненумараваная). У выданні 1927 і факсімільным 1992 эпіграф, узяты з “Фаўста” Ё. В. Гётэ, друкуецца з двайной памылкай, а зборнік уключаны ў выбранае “Між берагамі” – і з трайнай. Што тычыцца Арсенеўскага (? – Я. Ч.) перакладу нямецкай пытаты, як: *У бяздонне мора я з жыцця выходжу...*, то пераклад гэты перадае ідэйна-сутнасную метанакіраванасць памкненняў Фаўста. Гэтыя ж вершы

Ins hohe Meer werd' hinausgewiesen,
Die Spiegelflut erglänzt zu meinen Füßen?
Zu neuen Ufern lockt ein neuer Tag.

Васіль Сёмуха так перастварыў (пабольшваючы колькасць радкоў):

На моры, што ў душы, мне ўжо адліў відзён.
Прасторы чыстых сініх вод
Мяне завуць, імкнуць і вабяць у паход
Да новых берагоў, да новых дзён.

(Гл.: Ёган Вольфганг Гётэ, *Выбраныя творы*, Мінск 1999, с. 172).

тэксту творчасці М. Багдановіча і Н. Арсенневай – да рамантычнай канцэпцыі светабачання і мастацтва ў ім. Урэшце, як М. Багдановіч змяшчае на самым пачатку кнігі, перад “нізкамі вершаў”, верш-зварот, верш-экспазіцыю *Вы, што любіце натрапіць // Між страіц старых*, так і Н. Арсеннева паперад цыклаў, на пачатку кнігі ўстаўляе два праграмныя вершы. У першым пад назваю “Пад сінім небам (Замест прадмовы)” яна гаворыць аб сваёй далучанасці да высокай паэзіі ды месцы і ролі паэта-песняра; а ў другім – “Сонца вяснянага першыя косы” – аб, так сказаць, арганіка-субстанцыяльных састаўных частках сваіх вершаў. Прычым, зноў жа, у першым з іх бачыцца вельмі выразнае перайманне “вучаніцай” меласу і жывапісу “настаўніка”, уключна да супадзення некаторых лексем, ды разгортванне – зразумела, ужо па-Арсеннеўску – ягонаў вобразнасці і ягонага паэтычнага сэнсу –

У М. Багдановіча:

Падыймі у гару сваё вока
І ты будзеш, як дзіця,
І адыйдуць-адлынуць далёка
Ўсе трывогі зямнога жыцця (с. 31)¹²

У Н. Арсенневай:

Ад няпрыветных песняў гора,
Ад смуткаў шэрае зямлі,
У неба сіню, ў неба мора
Пагляд прыстаўшы падымі. (Псн, с. 5, нenumараваная)

І яшчэ з таго ж верша ў М. Багдановіча:

Там (пад небам – Я.Ч.) няма ні нуды, ні клопот.

І ў Н. Арсенневай:

Пад сінім небам няма распачы
Глухой, бязмежнай, што гнецць усё (...)

Драбнейшых, чыста знешніх блізкасцей і падабенстваў першага паэтычнага зборніка Н. Арсенневай з кнігай М. Багдановіча маець-

¹² М. Багдановіч, *Вянок. Кніжка выбраных вершоў*, Друкарня Марціна Кухты, Вільня 1913. Факсімільнае выданне, Мінск 1985, с. 7 (нenumараваная).

ца значна больш і найперш датычыць гэта, здаецца, ключавых лексем, якімі паэты карыстаюцца (вечар, захад, ноч, неба, месяц, зоркі, лета, восень, вясна, зіма, цішыня, хмары, сэрца, лёс, сон, жыццё, смерць і іншыя – прычым усе яны выступаюць з метафізічнай падсветкай, у іхнім метафізічным арэоле) і якія спалучаюць творчасць абодвух паэтаў з фундаментальнай для іх крыніцай – з неарамантызмам, ці шырэй кажучы – з еўрапейскім мадэрнізмам, з яго асноўнымі пасылкамі, між іншым, з філасофска-эстэтычнай ідэяй невыказанага, невымоўнага, якая ў сваю чаргу аб’яўлялася ў тужлівым, моцна пачуццёвым, усходнеславянскім, нейкім асвоеным сваім ужо *Weltschmerz* (“чаго я хачу?”, “я хачу, я хачу”, “я памерці хачу”, “што нам з жыцця недарэчнага, сумнага”, “і нічога мне ўжо не жадаецца”, “досі, досі ўжо жыць”) і суцішваннем гэтага агульнага чалавечага, усясветнага болю, але таксама і сваіх душэўных хваляванняў, амбівалентных пачуццяў і перажыванняў пагоняю за прыгажосцю самога Жыцця і асабліва за гармоніяй-красой навакольнай Прыроды. Пры ўсім тым М. Багдановіча і Н. Арсенневу яднала раскрытасць і ў сферу грамадска-сацыяльную, і нацыянальна-палітычную, і філасофска-трансэндэнтную. Аднак усе праблемы і пытанні гэтага парадку ўспрымаліся імі праз сваё індывідуальнае існаванне, праз адчуванне сваёй “закінутасці ў жыццё”, у быццёнасьць. І гэтае быццё адсланялася ім сваімі невырашальнымі штодзённымі сітуацыямі, сваім імкненнем да смерці; адсланялася і характвам, і трагізмам, і настроймі экзістэнцыяльнай самотнасці і трывогі, радасці і смутку (нямецкае *Freud und Leid*).

Еўрапейскія мадэрністы лічылі, што паэзія, аб чым і гаворыцца ў першых праграмных вершах Н. Арсенневай, стаіць над жыццём. Такое разуменне мастацтва ўспрыняла беларуская паэтка непасрэдна, відаць, ад А. Фета, паэта “чыстага мастацтва”, але яно атрымала, несумненна, моцны падмацунак на беларускім грунце ў творчым вопыце М. Багдановіча і далей зыходзіла ў філасофскія вучэнні Артура Шапэнгаўэра, Фрыдрыха Ніцшэ, Анры Бергсана, таго мысляра, які, аддаючы першынства інтуітыўнаму пазнанню рэальнасці, акрэсліваў жыццё, як з’яву самую ў сабе абсалютна вольную, што не падпарадкавана ніякім сацыяльна-грамадскім нормам як неабмежаванае імкненне ў нязведанае. Ці не адсюль, праз польскіх літаратараў (Станіслаў Пшыбышэўскі, Зенан Пшэсмыцкі-Мірыям, Леапольд Стаф, Казіміра Ілаковіч), успрыняла беларуская паэтка ў свой “польскі” перыяд думку пра мастацтва як адзіны гаючы сродак супраць песімістычнай канцэпцыі чалавечай экзістэнцыі? Ці не адсюль ідзе ў Н. Арсенневай, як

і ў М. Багдановіча, выразны, хоць, праўда, і прыглушаны дыянісіўскі культ жыцця, таго жыцця, якое праз сваю біялагічную сілу, *elan vital*, праз жаночасць, выразна падкрэсленую паэткай, дамагаецца рэалізацыі сваіх абсалютных правоў...

Несумненна, лірыка М. Багдановіча была зразумелай і вельмі блізкай Н. Арсенневай па высокаму духу, па выказанаму ў ёй чалавечаму ідэалу, найвышэйшых чалавечых каштоўнасцях, якія аўтар “Вянка”, выкарыстаўшы дасягненні рускай і заходнееўрапейскай паэзіі, геніяльна пераасэнсаваў ды перастварыў па-беларуску. Не выпадкова віленскія настаўнікі, вопытныя культурныя дзеячы і дасведчаныя крытыкі, пісьменнікі падказвалі Н. Арсенневай арыентавацца на М. Багдановіча – бо ў ягоным цыкле “Мадонны”, магчыма, было ў тых кансультаў-дарадцаў інтуітыўнае прадчуванне таго, “што вышэйшая краса”, *штось вышэйшае, што Рафаэль вялікі // Стараўся выявіць праз Маці Божай лікі*, што вось-вось тая “вышэйшая краса” сама пераўвасобіцца і загаловаць мілагучным беларускім вершам. А калі не ім было дадзена гэткае прадчуванне, то Н. Арсенневай такая перспектыва магла ў творчым плане, на ўзроўні падсвядомым, вырысоўвацца цалкам рэальна. Верш “У вёсцы” (з цыкла “Мадонны”) М. Багдановіча пачынаецца так:

Хвалююць сэрца нам дзівочыя пастаці
І душы мацярэй нас могуць чараваці¹³;

Тут лексемы “сэрца” і “душа” належаць да розных суб’ектаў. У зборніку “Пад сінім небам” вымярэнне цялеснае (сэрца) і псіхалагічнае (душа) інтэгруюцца ў межах вымярэння асабовага, якое называецца таксама духоўным. “Сэрца” і “душа” паўсюль у Н. Арсенневай аб’яднання, спалучання і наскрозь дзейсныя, яны пранізваюць структуру ўсіх вершаў, з’яўляюцца вельмі актыўнымі фактарамі светабачання і светаперажывання жанчыны: “*тамака сэрца маўчыць*”, “*маё сэрца не рвецца*”, “*цішыня ў сэрцы*”, “*у сэрцы – веснавы настрой*”, “*дзіўная сіла ўставала ў сэрцы*”, “*сэрца і б’ецца, і баліць*”, “*поўніцца сэрца тугой*”, “*сэрца ж міжвольна імкнецца*”, “*нешта ў сэрцы расце*” і іншыя; і тут жа на гэта адгукаецца жаночая “душа”: “*на душы ляжыць смутак невысложны*”, “*чую ўсёй душою*”, “*душа гарыць*”, “*смутак плыве у душу*”, “*душою жывою... чую*”, “*у душы штосьці зрываецца*”, “*раззорыць хацела б душу*”, “*мая душа наліта светлай нейкай*

¹³ Максім Багдановіч, *Вянок...*, с. 107.

сілай”, “і так лёгка душою зразумець свету сумы, сумлевы й жалобы” і г.д.

Не, не выпадкова свой паэтычны першынец Н. Арсеннева падпісала *Шаноўнаму Адаму Ягоравічу, бацьку майго ўлюбёнага паэты*. І калі ў 1952 годзе беларуская эміграцыя ў ЗША адзначала трыццацігоддзе яе літаратурнай дзейнасці (*абыходы былі крыху спозненыя*), у друку з’явіўся юбілейны матэрыял, падпісаны С. Б. (Сымон Брага, праўдз. Вітаўт Тумаш. – Я. Ч.), пра творчую біяграфію паэткі, у якім таксама гаварылася, што яна – *духовая дачка Максіма Багдановіча. Даволі ў пабежна пераглянуць першы зборнік пісьменніцы “Пад сінім небам” (Вільня 1927), каб зацеміць, што ейны “Зачараваны кут” у прастай радаводнай лініі ідзе ад “Зачараванага царства” Багдановічавага “Вянка”, а ейнае служэнне “чыстай красе” у гэтую пару – гэта толькі практычнае ажыццяўленне мастацкіх заповедзяў Багдановіча з ягонага “Апокрыфу”¹⁴.*

Ранняя Н. Арсеннева шмат узяла ад Максіма Кніжніка. Аднак паэтычная рэалізацыя бачанай ды вычуванай красы – гэта ўжо ўсё Арсеннеўскае, індывідуальнае, непаўторнае ў сваёй вобразнасці, мягкай, жаночай душэўнасці і меладыйнасці, моўнай арганізаванасці паэтычных тэкстаў ды ўсёй іхняй іманентнай паэтыкі.

М. Багдановіч – паэт высокай культуры, паэт з абвостраным адчуваннем і характава жыцця, і трагізму чалавека ў свеце; паэт, які сваёй творчасцю ішоў па “верхняму” шляху мастацтва і па якім таксама пайшлі ў першую чаргу Н. Арсеннева, Уладзімір Жылка, Уладзімір Дубоўка, гэты “верхні” шлях у Беларусі, ва ўмовах перамогі рэвалюцыі і так званага сацыялістычнага будаўніцтва, як вядома, асацыіраваўся з эстэцтвам, з парнаскай традыцыяй, аб’яўляўся, падобна як і ўся спадчына М. Багдановіча, шкодным буржуазным ухілам. У канцы 20-х на пачатку 30-х гадоў вырванымі былі з літаратурнага жыцця той жа Уладзімір Жылка і Уладзімір Дубоўка, падобна як іхнія ідэйныя віленскія “настаўнікі” М. Гарэцкі, У. Самойла, А. Луцкевіч ды іншыя. Н. Арсеннева, выехаўшы з мужам у Польшчу, відаць, воляю лёсу ці, можа, проста шчаслівага збегу абставін сама выйшла з гарачага тагачаснага эпіцэнтра грамадска-палітычных і культурных пераўтварэнняў і фізічна ацалела, але жахлівыя для беларускай творчай інтэлігенцыі 1930-я гады не абмінулі і яе, і яна стала іх ахвяраю. Другога багдановічаізуючага зборніка, “Жоўтая восень”, у свой

¹⁴ «Запісы БНІМ», Нью-Ёрк 1952, № 1, с. 57.

час паэтка не змагла ўжо выдаць (два наступныя, апублікаваныя ў перыяд вайны – гэта іншая тэма). Такім чынам, разам са знікненнем з бягучага літаратурнага жыцця і У. Жылкі, і Дубоўкі, і М. Гарэцкага, і Н. Арсенневай эстэтычна-неарамантычная лінія М. Багдановіча ў беларускай паэзіі таго часу рэзка абрываецца – і ў Савецкай, і ў Заходняй Беларусі.

Другой “дэбютнай” кнігай паэзіі Н. Арсенневай стала выдадзеная амаль паўвекам пазней, у 1979 годзе ў Нью-Ёрку, успомненая “Між берагамі. Выбар паэзіі. 1920–1970”, якая адначасова ж была, як паказалі далейшыя старонкі творчай біяграфіі гэтай да канца сваіх дзён таленавітай паэткі, і развітальным зборнікам. Том “Між берагамі”, прынамсі яго значная частка, якая датычыла ранейшага этапу творчасці, не мог быць, аднак, ужо ўспрыняты, як жывы голас сучасніка, а ўспрымаўся хутчэй як далёкае рэха мінулага і слаўнага часу беларускай высокай паэзіі, як своеасаблівы дакумент страчанага ў той час, не абароненага ў 1930-х і наступных дзесяцігоддзях нацыянальнага скарбу. Тым болей, што калі мець на ўвазе яе першую паэтычную кнігу, якой паэтка так хораша засведчыла пра жывую прысутнасць і актуальнасць у беларускай літаратуры эстэтычнай лініі М. Багдановіча, то пераапублікаваны ў выданні 1979 года зборнік гэты адкрывае раптам нейкую ледзь не цалкам “новую” паэтычную іпастась Н. Арсенневай. Іншую, “новую”, таму што ў паўторным выданні вершаў зборніка, рашуча перарэдагаванага¹⁵, аказалася адрэзанай пупавіна, якая раней спалучала яго з “Вянком” М. Багдановіча – скасаваны цыклы, як форма спалучэння лірычных вершаў ў вышэйшую цэласнасць з супольнай для кожнай “нізкі” ідэйна-тэматычнай і кампазіцыйнай упарадкаванасцю. Замест таго ў “Між берагамі” вершы размешчаны па часткова храналагічным, ідэйна і эмацыянальна нейтральным, нібыта навуковым, прын-

¹⁵ Рэдактар кнігі Н. Арсенневай пра “перарэдагаванне” яе вершаў ва ўступным артыкуле да “Між берагамі” досыць агульна і безасабова піша так: “У выданне гэтае паэтка ўлучыла далёка не ўсе вершы, напісаныя ёю, і нат не ўсе выдрукаваныя – некаторыя, асабліва з ранніх, былі адкінутыя як недаспелыя ці выпадковыя, не арыгінальныя, не рэпрэзэнтацыйныя – адным словам, не здавальняючыя яе цяпер. Выбраныя, улучаныя ў зборнік вершы, прайшлі большае або меншае пераапрацаванне-перарэдагаванне, галоўна з гледзішча мастацкага й моўнага”. Аднак ці не апраўдваючыся, засланыючы самога сябе, сваю “чарнавую работу”, крывячы душою, А. Адамовіч дадае: *Зрэшты, падобныя прыклады грунтоўных пераробак не новыя ў гісторыі нашае паэзіі – гэтак рабілі й такія паэты, як Максім Багдановіч (? – Я.Ч.), Якуб Колас, Уладзімір Дубоўка, Язэп Пушча ды іншыя*. Гл. Антон Адамовіч, *Да гісторыі...*, с. 1168.

цыпе, прычым з 74 твораў з “Пад сінім небам” выкрэслена 24, найбольш з цыклаў “Жыццёвае” і “Настроі й летуценні”. Такім чынам, з першай рэдакцыі “Пад сінім небам” у другой нівеліравана адметная повязь Арсеннеўскіх вершаў з тагачаснай беларускай канкрэтыкай, рэаліямі часу, з паглыбленасцю ў атмасферу бытавізму, зняты ўрэшце, заўважальныя раней, бунтарна-гейнэўскія, сацыяльныя матывы. Што прыкметна яшчэ, пад перапрацоўку і пераапрацоўку трапілі ўсе вершы з гэтага зборніка. Папраўкі датычылі як бы мала прыкметных паасобку, аднак у агульнай карціне істотных момантаў – іншая расстаноўка знакаў прыпынку, у некаторых творах змена назваў, допіс дзе-недзе геаграфічных арыенціраў (Слонім, Хэлмна), дзе-недзе зменены таксама даты напісання вершаў, у некаторых творах знята або, наадварот, уведзена строфіка, згладжаны або, наадварот, узбуйнены сінтаксічныя канструкцыі, выкінуты тонкія паэтычныя, свежа-самабытныя штрыхі свайго, новага жыццядчування, выкінуты або часткова перароблены асобныя радкі, папраўлена мноства паасобных слоў і выказаў. Праз гэта Арсеннеўская паэтычная лексіка страціла ў многім сваю першасную асаблівасць (пайшлі “ластаўскізмы” тыпу: “навет”, “кажны”, “сыцень”, “сяньня”, “ізь”, “узноў”), вобразнасць і метафорыку. Інакш кажучы, шмат у чым губілася адчуванне эпохі і сувязь Н. Арсенневай з сваімі паэтамі-сучаснікамі Заходняй Беларусі.

Наколькі глыбокія былі дапушчаны змены ў вобразнасці, ілюструюць некаторыя прыклады – падаюцца фрагменты тэкстаў, а не *in extenso* (курсівам пазначаны змены).

У вершы “Май” (арыгінал), чытаем:

На кустох рабіны, дожджам нападзены
Сьвецяцца сьлязінкі... (Псн, с. 24)

Пасля праўкі:

У красе калінаў, у лістках рамонкаў
Сьвецяцца расінкі... (МБ, с. 14)

Верш “У лесе”:

Па узгорках, па травах жаўцеючых
Косы сонца гулялі, зліваліся,
Па аўсох маладых, ужо сьпеючых
Хвалі плаўна плылі, разьбіваліся (Псн, с. 27)

Пасля праўкі:

Па узгорках, па травах *уквечаных*
Косы сонца *нізкога туляліся*,
У ваўсох *запыняліся нечага*,
Адпльывалі, ізь ценем зьліваліся (Мб, с. 20)

Верш “Пытанне”:

Даль, няясная сіняя даль
Нікне, тае над гораў каронаю,
Леса пас палатнінай зялёнаю
Адбіваецца ў яснасці хваль,
Што блішчаць, як люстрыны крышталь...
Цішыня залягла над старонкаю,
Дрэвы ўзморы маўкліва стаяць.
Толькі жаўранак з песняю звонкаю
Узляцеў па-над луг-сенажаць (Псн, с. 52)

Пасля праўкі:

Даль, *нябёсаў туманная даль*
Тае, гасне над ліпаў калёнамі,
Што усталі суценьмі зялёнымі
Паміж доляй ды мною, нажаль,
І звіняць пад дажджом, як крышталь.
Цішыня... цішыня над старонкаю,
У срэбнай золкасці травы дрыжаць,
Нат жаўронак ізь песняю звонкаю
Ў гэткі дзень не ўзляціць, сенажаць
Срэбрам гукаў з нябёс бласлаўляць (Мб, с. 30)

Верш “На сенажаці...”:

Песню касцы запяялі нясмела (Псн, с. 26)

Пасля праўкі:

Песню *жанкі* запяялі нясмела (Мб, с. 31)

Верш “На матыў хаўтурнага марша”:

Гукі прыгожыя маршу хаўтурнага
Ціха ў паветры імглістым плывуць.

Сэрца са свету халоднага, хмурнага
Ў край невядомы, далёкі вядуць. (Псн, с. 49)

Пасля праўкі:

Гукі *ўрачыстага* маршу хаўтурнага
Ціха ў паветры імглістым пльвучь.
Сэрцы ад свету няветлага, хмурнага
Ў свет *неспазнаны, таёмны* вядуць. (Мб, с. 22)

Верш “Недасяжнае...”

Мая душа аж да краёў паўна
Прыгожай, светлай нейкай сілы
І ўсё здаецца ясным, мілым:
І неба сіняе, і хвалі тумана,
Над месцам рэдкія, і залатыя клёны,
І стромкіх, тонкіх хвой убор цёмназялёны,
1923 г. (Псн, с. 45)

Пасля праўкі:

Мая душа *ад скраю і да дна*
Наліта светлай нейкай сілай.
Мне ўсё здаецца ясным, мілым:
І неба сіняе, і хвалі тумана,
І ніў далячыня, і залатыя клёны,
І хвой *ў баравых* убор *чорназялёны*.
1921 (Мб, с. 23)

Пададзеныя прыклады правак, але таксама шматлікія, не прыведзеныя тут, сведчаць, што зборнік “Пад сінім небам” у 1979 годзе атрымаў іншую рэдакцыю, значна адрозную ад першай. І цяпер невядома, ці ў паэтычным свеце Н. Арсенневай, напрыклад, *касцы пляюць* ці *“пляюць жанкі; узляцеў жаваранак ці нат жаўронак... не ўзляціць?* На тэксталагічным узроўні ўзнікае пытанне – а які тэкст трэба лічыць вывераным, устаноўленым аўтарам за кананічны: з першага выдання ці другога? І хто займаўся такой глыбокай рэдактурнаю гэтых вершаў і па якому прынцыпу? Якія ўрэшце былі мэты такой “чысткі”?

Каб адказаць на такія ды іншыя пытанні, тэкстолаг павінен мець пад рукою аўтарскія рукапісы першай і другой рэдакцый. Аднак іх няма і наўрад ці зборнік “Пад сінім небам” захаваўся ў чарнавым варыянце, падобна, як няма, па ўсяму відаць, ні Арсеннеўскіх, ні не-Арсеннеўскіх паправак да публікацыі зборніка ў выданні 1979 года. Нідзе таксама не ўспамінаецца паэткай, якая пасля выхаду ў свет “Між берагамі”,

жыла ж яшчэ амаль дваццаць гадоў, пра аўтарскую пераапрацоўку сваіх “дзівочых” вершаў. Нідзе яна таксама не скардзіцца на тое, што яе першы зборнік у другой рэдакцыі “пакалечаны”. Аднак ёсць палкам нечаканае рэтраспектыўнае выказванне з 1989 года пра М. Гарэцкага:

Максім Гарэцкі ніколі не хваліў мяне, хіба за вочы, што б я ні напісала. Але ганіў часта. (...) Аглядаючыся назад, я думаю, што гэны мэтад узгадавання паэткі Наталлі Арсенневай быў не зусім правільны. Хай я й заслугоўвала суровае крытыкі, не можна нікога адно ганіць, не падбадзёрваючы час ад часу хай сабе маленькаю пахвалою. Я, прыкладам, адчувала вынікі гэнага мэтаду на сабе ўсё паслейшае жыццё, адчуваю нават і цяпер, бо «строгасць» Гарэцкага ўзгадавала ў мяне сумлеў, няверу ў свае сілы, у сваю вартасць. Што б я не пісала напрацягу сарака гадоў мае творчасці, мне заўсёды здавалася й здаецца, што, хай іншыя й хваляць, гэта няшчырасць з іхнага боку й вершы нічога нявартыя. І я вельмі перажывала свае, найчасцей уяўныя, няўдачы¹⁶.

А некалькімі гадамі пазней Н. Арсеннева яшчэ раз патлумачыць сваю, відаць, “траўміраваную” ў віленскіх гадах творча-псіхалагічную душу: *Ведаеце, – кажа паэтка ў інтэрв’ю, – я ніколі не цаніла таго, што пісала, не прыдавала сваёй паэзіі ніякага значэння, пакуль не выйшла кніга “Між берагамі”. Я перачытала свае вершы (не “паправіла”, а менавіта “перачытала” – Я. Ч.) і мне ўпершыню здалося, што яны нешта варты¹⁷.*

Можна, такім чынам, зрабіць неаспрэчную выснову, што не Н. Арсеннева правіла свае раннія вершы, а прыклаў да іх сваю руку рэдактар кнігі Антон Адамовіч. Пра яе пасіўнасць у гэтай справе ўскосна сказана і А. Адамовічам (*нашае цяперашняе выданне*¹⁸), і А. Макміліным (*яна дапамагала збіраць вершы для кнігі «Між берагамі» (1979), якая зараз зрабілася асноўнай крыніцай для вывучэння яе твораў і біяграфіі (дзякуючы выдатнаму артыкулу Антона Адамовіча)*¹⁹).

Варта адзначыць, што А. Адамовіч значна раней зацікавіўся творчасцю Н. Арсенневай. Калі ў 1944 годзе ў Мінску пад немцамі выходзіць яе зборнік “Сягоння”, даследчык тут жа адгукаецца на яго з увагі на “паэтычны статус” выдатнай паэткі, публікуючы ў берлінскай “Раніцы” артыкул “Беларускае слова жніво”, у якім прагучала –

¹⁶ Цыт. за: Леанід Пранчак, *Беларуская Амерыка*, с. 337–338.

¹⁷ Тамсама, с. 267–268.

¹⁸ Антон Адамовіч, *Да гісторыі...*, с. 1173–1174.

¹⁹ Арнольд Макмілін, *Беларуская літаратура дзясяпары*, Мінск 2004, с. 109.

з сённяшняй перспекывы больш бачная – досыць пагрозліва-радыкальная задума яе аўтара. А. Адамовіч ужо тады ставіў перад сабою мэту, зыходзячы з асноўнай сваёй ідэі “шляху натуралізацыі”, “асялення” Н. Арсенневай, звароту ад “красы” да “сацыяльнасці”: *выясніць (...)* асабліва *асялення сягонняшняе паэтыкі Наталлі Арсенневай, асабліва можа тую пракудную, “залішняю вобразнасцю”* (падк. – Я.Ч.)²⁰. Вось з гэтай “залішняй вобразнасцю” Н. Арсенневай здарылася сустрэцца яму яшчэ раз пры падрыхтоўцы да друку “Між берагамі”.

У беларускім творчым эміграцыйным асяроддзі А. Адамовіч займаў выключна высокае, аўтарытэтнае месца. І “ўступлінасць” Н. Арсенневай тлумачыцца, відаць, таксама той павагаю, з якой яна адносілася да літаратуразнаўчых ведаў і эстэтычна-мастацкіх густаў прафесара Калумбійскага ўніверсітэта, аднаго з заснавальнікаў БНІМа і які ў свой час узначальваў, дзе, дарэчы, працавала і сама паэтка. Дык вось, пра ролю самой Н. Арсенневай у выданні 1979 года сказана на самым канцы ангельскамоўнага ўступу А. Адамовіча да кнігі “Між берагамі” вельмі лаканічна: “The selection was made by the poet herself”²¹. І ні слова больш.

Захоўваючы да канца, аднак, сваю шмат у чым “арсеннеўскую” лінію, тым не менш Н. Арсеннева, як і паэты Савецкай Беларусі, відаць, рабіла ўступкі “вялікаму” і вялікаму часу, акалічнасцям і падзеям, адракаючыся, магчыма, неўсвядомлена, як у выпадку зборніка “Пад сінім небам”, ад сваіх чыстых памкненняў і ідэалаў служэння мастацтву, “быць над жыццём” – у высокім мастацкім сэнсе, адмаўляючыся ад фаўстаўскага “*Ins hohe Meer werd'...*”. І, магчыма, толькі такім нейкім ідэйным на эміграцыі разлікам ды зрухам тлумачыцца яе нечаканая эстэтычна-мастацкая пераарыентацыя, выказаная ёю ў 1990-х гадах: *Больш тонкага лірыка, чым Алесь Салавей, у беларускай паэзіі няма. Хіба што Максім Багдановіч*²², – гаворыць яна. Мадальнае ў гэтым выказванні “хіба што” – гучыць як сведчанне частковай праўды або паўпраўды пра аўтара “Нятускнай красы” і – на жаль – як нейкая літаратурна-эстэтычная разгубленасць самой паэткі, якая цягам часу як бы цалкам “адстаронілася” ад тэарэтычнага асэнсавання сваёй паэзіі, асабліва яе віленскага перыяду і не бачыла патрэбы ў яе абароне.

²⁰ Антон Адамовіч, *Да гісторыі...*, с. 311.

²¹ *Між берагамі. Выбар паэзіі Наталлі Арсенневай...*, с. X.

²² Леанід Пранчак, *Беларуская Амерыка*, с. 266.

STRESZCZENIE

WCZESNY ETAP TWÓRCZOŚCI POETYCKIEJ NATALII ARSIENNIEWEJ

W artykule przedstawiono analizę porównawczą pierwszej ogłoszonej książki poetyckiej Natalii Arsienniewej „Pad sinim niebam” (Wilno 1927) i jej reedycji w 1979 roku na emigracji, która wskazuje na daleko idące modyfikacje stylistyczno-obrazowe na różnych poziomach tekstów poetyckich oraz głębokie naruszenie wcześniejszych zasad twórczych autorki, łączących ją z tradycją M. Bahdanowicza.

Słowa kluczowe: tradycja Maksima Bahdanowicza, tekst kanoniczny, ambiwalentny stosunek autora.

SUMMARY

EARLY WORKS OF POETRY OF NATALLA ARSENJEVA

Results of comparative analysis of the first edition of the poetry book by Natalla Arsenjeva (1927) and its reedition in the book “Between the shores” (1979) is being presented. The questions of the presence/absence of a canonical text, non-authors modifications on different levels of construction of a lyric poetry and deep violation of early poetic principles of the author of “Under the blue sky” are being formulated.

Key words: tradition of Maxim Bagdanovitch, canonical text, unfamiliar edition, ambivalent attitude of the author.